

לקראת סבב שני בבחירות לנשיאות בטורקיה: המומנטום עם ארדואן

גליה לינדנשטראוס ורמי דניאל | 17 במאי, 2023 | גיליון 1726

תוצאות הבחירות לנשיאות שנערכו בטורקיה ב-14 במאי היו הצלחה גדולה מבחינת הנשיא המכהן, רג'פ טאיפ ארדואן, ואכזבה מרה לאופוזיציה. ההובלה של ארדואן בסבב הראשון לנשיאות, כמו גם המומנטום שהעניקה לו הצלחתו האלקטורלית, מבטיחים מאבק מאוד קשה עבור האופוזיציה ומגבירים את הסיכוי שבסבב השני ארדואן יוכרז כזוכה וימשיך לשלוט בטורקיה לקדנציה נוספת. לאור העובדה שככל הנראה יהיה מדובר בהמשך שלטונו של נשיא מכהן, ניתן להעריך שבמרבית התחומים במדיניות הפנים והחוץ לא יחול שינוי משמעותי.

תוצאות הבחירות לנשיאות טורקיה שנערכו ב-14 במאי היו ניצחון גדול לנשיא המכהן, רג'פ טאיפ ארדואן, ואכזבה קשה לאופוזיציה. לפי סקרים רבים, הוביל המועמד כמאל קיליצ'דרולו, שאותו הציבה ברית מפלגות האופוזיציה מול ארדואן ואשר כונתה "שולחן השש" (שכן איחדה שש מפלגות), ולפי מספר הערכות הוא היה אף אמור לנצח בסבב הראשון. לפי סקרים אלו, "שולחן השש", בצירוף הגוש שאותו הובילה המפלגה הפרו-כורדית, גם היו צפויים לקבל רוב בפרלמנט. אך תוצאות האמת ציירו תמונה שונה. הנשיא ארדואן זכה ב-49.5 אחוזים מהקולות - קרוב מאד לרף 50 האחוזים שהיה עליו לחצות בסבב הראשון, ובפער ניכר מקיליצ'דרולו (שקיבל 44.9 אחוזים מהקולות). בנוסף, המפלגות התומכות בארדואן קיבלו רוב בפרלמנט. לצד זאת, ארדואן לא הצליח לנצח בסבב הראשון, איבד קולות בהשוואה לבחירות הקודמות וגם כוחה של הקואליציה שלו בפרלמנט ירד. המכה שקיבלה האופוזיציה מתוצאות הבחירות והמומנטום שקיבל ארדואן מגבירים את הסיכויים לניצחון של ארדואן בסבב הבחירות השני, שייערך ב-28 במאי ואף להגדלת הפער בינו לבין קיליצ'דרולו.

ניצחון ארדואן מצביע על ההשפעה העמוקה של פוליטיקת הזהויות בחברה הטורקית. האופוזיציה ניסתה למסגר את המאבק הפוליטי במדינה כמאבק על הדמוקרטיה הטורקית והצלחת הכלכלה, והבטיחה שיגיעו ימים טובים יותר. לעומת זאת, ארדואן השתמש בנרטיב דתי ולאומני: הוא הציג את קיליצ'דרולו כנתמך על ידי הטרור הכורדי והמערב וכסכנה לערכים השמרניים, וכן השמיע אמירות הומופוביות רבות. זהותו הדתית של קיליצ'דרולו, שהוא עלווי ולא סוני, הודגשה גם היא על ידי הנשיא כדי לסמנו כאיום על האסלאם בטורקיה. רוב הבוחרים הטורקיים, במיוחד מחוץ לערים הגדולות, התבררו כקשובים יותר לנאומיו המאיימים של ארדואן מאשר להבטחות של קיליצ'דרולו, ונענו יותר לקריאות "להציל" את הזהות הטורקית מאשר היו

להבטחות לשים קץ לקשיי היומיום. אפילו באזורים שבהם התרחשה בפברואר רעידת האדמה ההרסנית הגיע ארדואן ראשון. חשיבות פוליטיקת הזהויות בטורקיה באה גם לידי ביטוי בכך שהמפלגות הלאומניות, אלו התומכות בארדואן ואלו המתנגדות לו, זכו בהישגים בבחירות.

מציאות זאת עלולה ליצור מתחים בשורות האופוזיציה. קיליצ'דרולו כפה את עצמו כמועמד לנשיאות, למרות התנגדות חלק נרחב מתומכי הגוש שלו. הוא עלול לעמוד תחת ביקורת נוקבת מצד שותפיו, שיצביעו על התעקשותו להיות מועמד במקום דמויות פופולריות יותר, כסיבה להפסד. כמו כן, רעיון "שולחן השש", שהתבסס על הסכמה בין השותפות ומה שנתן כוח למפלגות קטנות ללא קהל בוחרים אמיתי, עיכב את תהליך קביעת המצע והמועמד ולכן אפשר לארדואן להיות לבדו על הבמה הפוליטית במשך חודשים ארוכים. לבסוף, ניסיון האופוזיציה להישען על הקול הכורדי, בלי להכניס את המפלגה הפרו-כורדית לגוש, התברר גם הוא ככישלון, במיוחד מול קמפיין נגדי שהדגיש את הרגש הלאומי בטורקיה ושיקף גם ככל הנראה עמדת מצביעים רבים.

בדומה למערכות בחירות קודמות, אחוז ההצבעה היה גבוה - 89 אחוזים, כהמחשה למעורבות הפוליטית של האזרחים הטורקים (קיימת בטורקיה חובת הצבעה, אך היא אינה נאכפת). לצד זאת, האופוזיציה ומספר ארגונים בינלאומיים האשימו את וועדת הבחירות באי-שיתוף מידע מספק ובהיעדר שקיפות, והיו ערעורים נגד ספירת הקולות במספר מקומות. כמו כן, תקופת הבחירות התאפיינה בחוסר הוגנות והעדפה מובהקת לטובת הנשיא המכהן, במיוחד בתקשורת, שרובה בבעלות המדינה או בבעלות מקורבי הנשיא, ואשר העניקה סיקור רחב בהרבה לארדואן מאשר ליריביו. יתר על כן, הבחירות התקיימו בצל תהליכים משפטיים שנפתחו בעיקר נגד המפלגה הפרו-כורדית ומנהיגיה, אבל גם נגד ראש עיריית איסטנבול - דמות מרכזית ופופולרית ב"שולחן השש" - וזאת במדינה שבה עצמאות מערכת המשפט מוגבלת מאוד.

במובנים רבים, אם אכן ארדואן יזכה בסבב הבחירות השני לנשיאות, הדבר יוביל להמשכיות בטורקיה. הנשיא הטורקי קיבל הוכחה שהוא יכול לפצות על כשלים כלכליים באמצעות נרטיב פופוליסטי שמרני, המבטיח את המשך שלטונו. בזכות לגיטימציה מחודשת מתוצאות הקלפיות ובזמן שהאופוזיציה עשויה להיקלע ליריבים פנימיים, הוא יקבל מרחב תמרון רחב יותר - מה שעלול לעודד אותו לדכא עוד יותר את יריביו. בה בעת, טורקיה נמצאת על סף קריסה כלכלית. בחודשים הקרובים יצטרך הנשיא לקבל החלטות קשות, שאם לא כן תיכנס מדינתו לסחרור כלכלי. לאור הצלחת הרטוריקה הלאומנית בקמפיין הבחירות, סביר להניח שהוא ינסה להסיט את תשומת הלב הציבורית מהנושא הכלכלי באמצעות פעילות בזירת החוץ.

מבחינת יחסי החוץ, קדנציה נוספת של ארדואן כנשיא אינה מבשרת טובות ליחסי טורקיה עם ארצות הברית ועם האיחוד האירופי. במהלך קמפיין הבחירות, ארדואן אף האשים את נשיא ארצות הברית, ג'ו ביידן, בתמיכה בקיליצ'דרולו. זאת, בהמשך ישיר להאשמות שהועלו בעבר, בעיקר על ידי שר הפנים הטורקי, סולימאן סוילו, שלפיהן ארצות הברית הייתה בין אלו שעמדו

מאחורי ניסיון ההפיכה הכושל ביולי 2016 בטורקיה. התנגדות טורקיה לצירוף שבדיה לנאט"ו צפויה לעלות שוב בקרוב כסוגיה מרכזית לקראת ועידת נאט"ו שתיערך בליטא ביולי. בעלות הברית של טורקיה בנאט"ו (למעט הונגריה) מעוניינות לקדם את צירוף שבדיה כבר בוועידה זו, וכשל להגיע להישג זה צפוי להעיב על המפגש בהקשר של המלחמה באוקראינה. טורקיה דורשת משבדיה להסגיר אליה אנשים שהיא חושדת בהם במעורבות בטרור כורדי או גולניסטי (הארגון שאותו אנקרה מאשימה בין היתר בכך שהיה הכוח המניע בניסיון ההפיכה הכושל). מנגד, שבדיה טוענת שאינה יכולה להיענות לדרישות אלו כי מדובר באזרחים שבדים, שההאשמות נגדם אינן מבוססות מספיק. לצד זאת, אם תושג הסכמה של הקונגרס האמריקאי למכירת מטוסי קרב מדגם F-16 לטורקיה, צפויה נכונות רבה יותר של טורקיה להתקדם בנושא של צירוף שבדיה לנאט"ו.

מעבר למתיחות הקיימת בין טורקיה ליתר בעלות בריתה בנאט"ו, בתקופה שקדמה לבחירות היה ברור שרוסיה מעדיפה שארדואן ייבחר שנית על פני קיליצי'דרולו, ועמדה רוסית זו תורמת לחוסר הנכונות של אנקרה לנתק קשרים עם מוסקבה עקב המלחמה באוקראינה. הנשיא ולדימיר פוטין סייע לארדואן במספר דרכים: הוא דחה תשלומים על רכישת גז מרוסיה כדי להקל את הלחצים על הלירה הטורקית, שערכה נשחק מאוד מאז 2018. כחלק מקמפיין הבחירות של ארדואן, פוטין השתתף מרחוק בטקס חניכתה של תחנת הכוח הגרעינית שרוסיה בנתה עבור טורקיה. כמו כן, מוסקבה לחצה על נשיא סוריה, בשאר אל-אסד, לנהל שיחות מול טורקיה על אודות נורמליזציה ביחסים, כדי לסייע לארדואן להציג הישג לציבור הטורקי בהקשר סוגיית 3.7 מיליון הפליטים הסורים הנמצאים בשטח טורקיה ואשר רוב הציבור הטורקי מעוניין בחזרתם לסוריה. קיליצי'דרולו אף האשים את רוסיה בכך שהיא מתערבת בבחירות בטורקיה – טענות שאותן ארדואן הכחיש פומבית.

ולגבי מדיניות טורקיה במזרח התיכון, ניתן להעריך שארדואן יהיה מעוניין להמשיך בתהליכי הנורמליזציה, שאותם קידם בשנתיים האחרונות מול איחוד האמירויות, ערב הסעודית, ישראל, מצרים וסוריה. הכורח שנובע מהמשבר הכלכלי החמור בטורקיה דוחף את אנקרה לחזר אחר השקעות ממדינות המפרץ, אף שקרוב לוודאי שהן יתנו השקעות אלו במדיניות כלכלית טורקית אחראית יותר, שתכלול העלאות ריבית אשר ארדואן, לפחות לפני הבחירות, התנגד להן. מרוויחה משמעותית מהמשך שלטונו של ארדואן היא קטר, הרואה בתמיכה הטורקית, המבוססת בין היתר על קירבה אידיאולוגית של הנשיא המכהן למשטר הקטרי, ושאף מקבלת ביטוי בקיומו של בסיס צבאי טורקי במדינה, כאחת הערובות לעצמאות שלה.

יחסי ישראל-טורקיה עדיין נהנים מפירות ההגעה לנורמליזציה ביחסים בין המדינות באוגוסט 2022, בעקבות מהלך אשר ארדואן עצמו הוביל. ישראל שלחה לטורקיה את אחת ממשלחות הסיוע הזרות הגדולות בעקבות רעידת האדמה, ובשנת 2022 נרשם שיא בסחר ההדדי בין המדינות, אשר הגיע ל-8 מיליארד דולר (בהשוואה לשיא הקודם, ב-2021, אז הסחר ההדדי הגיע ל-6.7 מיליארד דולר). גם התיירות הישראלית ב-2022 הגיעה לרמת שיא של 800,000

ישראלים שנסעו לטורקיה (בהשוואה ל-570,000 ב-2019, לפני מגפת הקורונה). לצד זאת, המחלוקות בין טורקיה לישראל סביב הסוגייה הפלסטינית, בפרט בנושאי רצועת עזה וירושלים, עדיין עמוקות, ויש להניח שסוגיית פעילי חמאס, הנמצאים על אדמת טורקיה ומעורבים בתכנון פיגועים בגדה המערבית, נותרה מוקד למתח עתידי ביחסים. סוגיית יחסי ישראל-טורקיה הייתה שולית ביותר בקמפיין הבחירות של הצדדים, אך ברור שהעוינות לישראל בדעת הקהל הטורקית היא רחבה ומקיפה הן את תומכי ארדואן והן את תומכי קיליצ'דרולו. יחסי טורקיה-ישראל גם עלולים להיפגע אם יתרחש משבר ביחסים בין אנקרה לווינינגטון, בין היתר סביב סוגיית צירוף שבדיה לנאט"ו. ובנוסף, המשך המתיחות בין ממשל ביידן לממשלת בנימין נתניהו משדרת חולשה ישראלית, שאותה עשוי ארדואן לנצל בהמשך אם תחול התדרדרות משמעותית בהקשר הישראלי-פלסטיני.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט